

Eduard Spranger: Aus Friedrich Fröbels Gedankenwelt. Berlin, 1939. Nagy 4.-r. 40 l. A porosz tudományok akadémia kiadása.

A szüntelen napi események emésztő zakatolásából és zaklatásából *egy* biztos mentsvár kínálkozik: a multba való elmélyülés. Ezt vallja nagynevű tudós barátunk is, amikor az első *Kindergarten* alapításának 100. évfordulója (1840) alkalmából Fröbel eszmevilágának elemzésébe és felderítésébe fog. Nem könnyű vállalkozás, amelyet a rendelkezésre álló bő adatok (lásd: Jegyzetek 35—40. lap) lelkiismeretes egybevetésével, éles meglátással és mély beleérzéssel pragmatikus módszer útján old meg. Bevezetőleg utal rá, hogy míg az újkor két zseniális német (nyelvű) pedagógusa közül *Pestalozzi* világszerte ismert és elismert lett, *Fröbelt*, »a legnémetesebbet a németek közül« jórészt csak a szakkörök méltányolják. És itt nyomban utalunk arra a külföldi előtt szinte érthetetlen jelenségre, hogy Fröbel kéziratbeli hagyatéka (levelei, naplói stb.) mindmáig rendezésre és feldolgozásra vár, jöllehet ezt már 30 év előtt sürgették (Jegyzetek 35. l.).

A szerző Fröbel élettörténetének vázlatos s mégis áttekinthető ismertetése után abból a »felette különös életokmányból« indul ki, amelyet 53 éves korában, amikor a burgdorfi tanítótovábbképző-intézetben működött, »*Erneuerung des Lebens fordert das neue Jahr 1836*« címmel írt meg. Ez az írás egy új élet- és embertavasz lelkes bejelentésével indul meg: Fröbel ezt kedvelt jelképével liliumkornak nevezi. Sorra vizsgálja ebben az emberiségre és családra (házasság, szerelem) vonatkozó kérdéseket: ez utóbbi csak úgy felelhet meg rendeltetésének, ha összhangban van az élet forrásával, a dolgok ösokával: Istennel. A mai család azonban beteg és torz, mert nem számol az emberiség fejlődésének követelményeivel és mert nem német. Ezen csak két módon lehet lendíteni: vagy ki kell tartani a rög mellett, vagy ki kell vándorolni és új életet kezdeni. Spranger ezzel kapcsolatban részletesen foglalkozik a (német) kivándorlás ügyével a XIX. század elején: hivatkozással korabeli szerzők idevágó munkáira és tapasztalataira, utalással Goethe »*Wilhelm Meisters Lehrjahre*« c. munkájára. Kivándorolni, írja, nem egyértelmű a németsegről való elszakadással, hanem ellenkezőleg, annak igazi érvényesítését jelenti... Hová vándoroljunk ki? Olyan országba, amelynek fejlett lelki-élete van, minden feltétele az igazemberi családi életre, amely rökön mondkörrel rendelkezik, ez pedig Amerika, m. p. az északamerikai szabad államok közülete (8—9). Mindezek ellenére Fröbel nem vándorolt ki Amerikába...nem ott fedezett fel új országot (*Neuland*), hanem az örök, eszményi természetben (14—15). Legyen szabad itt arra utalni, hogy az első német telepések már Géza fejedelem korában jönnek hozzánk hitértítőkkel, a XVIII. sz. folyamán pedig Ausztriából, Bajorországból, Württembergből és a Rajnamellékről vándoroltak be. Kósa Jánosnak »*Die ungarische Kolonisationsfrage um die Mitte des XIX. Jahrhunderts*« c. munkája viszont részletesen ismerteti a német telepítési terveket Magyarországon a XIX. század közepén (l. Magyar Nemzet 1939 aug. 6. és 15.).

Fröbel egész életében önmagát vizsgálta és korán ráeszmélt saját hivatására. Személyes használatára szánt filozófia alakult ki benne: természetfilozófia, amelyben a szférák törvénye mellett hely jutott a misztikus elemeknek is,

aminthogy általában mindent isteni-metafizikai összefüggésekből vezet le (l. még 18.). Ez utóbb az 1830. évi forradalom hatása alatt történefilozófiai jelleget öltött. Spranger éles szemmel és a dolgok mélyén elrejtett legfinomabb rezgésekig hatolva, lépésről-lépésre követi Fröbel belső fejlődését és a külvilág gyakorolta befolyásokat. Ebből munkáit stílusbeli változatokban kísérő, három vezérlőgondolatot tár elénk, három hatalmas pillért, amelyek Fröbel eszmevilágának boltozata nyugszik. Minthogy ezekben látjuk egyúttal a tanulmánynak magvát, a következőkben egyenként bővebben megvilágítjuk.

A *mennységtan* első helyen említjük, mert ez hatotta át és termékenyítette meg egész gondolkodását. A mennységtannak és filozófiájának korlátlan dicsőítése csillan ki következő soraiból: A mennységtan, mint a belső és külső világ jelensége, egyformán tartozéka az embernek és a természetnek; az istizta szellemből és annak istizta gondolatörvényeiből származva, látható kifejezése a természetnek és a gondolatnak, mint olyannak... Ilyenformán a természet alakjainak és alkotásainak sokféleségében az ember saját belsejében, szellemében, szellemének és gondolkodásának törvényeiben ismét rátalál a természetre. Emberi szellem és mennységtan ép oly elválaszthatatlan, mint emberi kedély és vallás (24—26). A gyermekért korabeli foglalkoztatási eszközök értelme — jegyzi meg Spranger — megelevenedett világmatematika; ha ezekben a foglalkoztatásokban rejlő matematikáról lemondunk, eltávolodunk Fröbel reális alapgondolatától (26). Fröbelnek gyökeres *német lényéből* következik tántoríthatatlan ragaszkodása a németiséghez: Hogy a német nép »németül« élhessen, kell hogy szabadon rendelkezessék erejével, idejével és földjével (7, kapcsolat a kivándorlással, lásd fent). A német szellem egyesülni igyekszik a természettel, az emberiséggel és ezen keresztül egyesülésre és újraegyesülésre Istennel (24). A német nevelés alapos, természetű, mindenoldalú, Istenben egyesülő (*gotteinig*) nevelés, egyúttal mindig szükségképen emberiségnevelés (29—30). A keilhauai nevelőintézet érdekében kiadott három írása »*Allgemeine deutsche Erziehungsanstalt*«, utalással Arndtra és Jahnra, szintén a német nép jellegének kifejtésével foglalkozik. — *Vallásosság*: Minden Isten által, Istenben van, Istenhez vezet (30). Jézus az eszményi ember bennünk, aki Istennel teljes egységben van; bíró bennünk, de nem bűneink bírója, hanem az, aki a helyesre, az örökisteni világtörvényre irányít (34). Minthogy a teremtő isteni erő fokozatosan ásványokban, növényekben, állatokban, végül az emberekben egyesítve nyilatkozik meg, mélyebb értelemben minden tanítás egyúttal vallásitanítás (23). A mi népünk vallásos, jámbor nép (29).

Játék. Mi sem természetesebb, hogy Spranger szavát teszi Fröbel életművének ezt a központi tengelyét is: a 26. l. f. részletesen foglalkozik a hat »*Gabe*«-val. A »*Menschenziehung*« (1826) c. munkájában írja: Játsszani, játék a gyermeki kor fejlődésének legmagasabb foka, mert belső lényének önmaga szükségletéből folyó szabadon tevékenykedő megnyilatkozása (23). Ezt Spranger a következő szavakkal méltatja: Az újvilág, amelyet Fröbel benépesített, a magasabb értelemben szabadon megnyilatkozó játék (14). A kisgyermek értelmes (*sinnvoll*) játékait mindig a legmagasabb spekulatív

gondolatokkal kapcsolta össze és fokozatosan az építészekrényig fejlesztette (25). Ezzel voltaképpen felfedezte az együttlengés sejtelmes pedagógiáját (26, *ahnungsvolles Mitschwingen*).

Érdekes és tanulságos összehasonlításokra is akadunk. *Pestalozzi*: Fröbelnek Pestalozzival szemben nincs társadalmi-politikai programja (7). Az alaktan Fröbelnél jóval gazdagabb, mint Pestalozzinál: amaz a gömbből mint kiemelkedő (plasztikus) ősalakzatból indul ki (23), majd az »önmagáról tanító« megtermékenyítő kockából (15), míg az utóbbinál a síknégyszet a kiinduló pont. Pestalozzinál a kézi ügyesség elemei nem vezetnek közvetlenül a játékhoz, míg Fröbelnél ez az egyetemes kifejlődés magas szintjére emelkedik (28). *Montessori*: A német Kindergarten félre nem ismerhető módon metafizikai alapon nyugszik, míg Montessori öntanítási rendszere a pozitívizmus szelleméből nőtt ki (25). *Goethe*: ezzel szemben Fröbelnél eltérések és egyezések mutathatók ki. (Itt utalunk az Internationale Zeitschrift für Erziehung »Fröbel Fr. gyermekkertész eszmevilága« c. cikke (1938, 1—2. füzet), amely szerint Fröbel ideológiája rokon Goetheével és Schillerével s párhuzamosan halad a nemzeti szocializmussal).

»Az élet megújhodását követeli az új 1836. év«, mondta több mint száz évvel ezelőtt Fröbel. Ehhez Spranger tanulmánya befejezéséként a következő magas szárnyalású sorokat fűzi, amelyek egyúttal saját hitvallását tükröztetik: »Immár megértjük, hogy nem csak 1836, hanem örökké minden év megköveteli ezt az új eligazodást. A néma kövektől a beszélő emberiséghez, a gyermekertől Isten kertjéhez és birodalmához, a németektől valamennyi néphez megszólal ez a felhívás: Ragadjátok meg szabadsággal és mint alkotók a világ örök törvényét és akkor az emberiség határai között magát Isten fogjátok szemlélhetni és átélni; első sorban a gyermekeket, mert övék a mennyek birodalma; csak az ember mint földi (*als »Endner«*) hordja magában az ég sejtését. Ez — a *gyermekkert filozófiája*, amelynek Fröbel száz év előtt adott nevet, alakot és maradandó tartalmat.«

Szemlelileg és lelkileg gyarapodva, búcsúznak ettől a klasszikus tanulmánytól, amely megismerteti velünk az igazi Fröbelt.

kf.

Willy Hellpach: Mensch und Volk der Groszstadt. Stuttgart. 1939. XII+139 l.

Az egyes nemzetek művelődéspolitikájában a nagyváros kérdése jelentőségben a legfontosabbak közé tartozik. Hiszen Anglia népességének 40%-a, Amerika lakosságának 35%-a, Németország népének 30%-a és Franciaország lakóinak 25%-a él nagyvárosokban, azaz 100.000-nél több lelket számláló városokban. A régi Ausztria lakosságának 30%-át találtuk egyedül Bécsben s Anglia népének 20%-át Londonban. Németország népességének is több mint 10%-a él Berlinben. Csonka hazánk meggyarapodott lélekszámának is több mint 10%-a (a legújabb népszámlálás szerint 1.115,877 ember) lakik Budapesten.

1875-től kezdve mindenhol a világon szakadatlanul tart a vidéki lakosságnak városba özönlése. Ez a városba tördülés a századforduló körül